

Czy pokolenia cyfrowe potrzebują edukacji informacyjnej?

W czasach, gdy ogromną rolę odgrywa informacja, dostęp do niej, umiejętne jej wyszukiwanie, gromadzenie, przetwarzanie w wiedzę, kluczowe jest posiadanie i stałe doskonalenie powiązanych kompetencji określanych w literaturze terminem information literacy, w skrócie IL. Information literacy oznacza wiedzę o tym, jak znaleźć informację, jak ją ocenić i efektywnie wykorzystać. Dotyczy więc zarówno studiowania, pracy zawodowej, jak i życia codziennego. Jest podstawą kształcenia przez całe życie, wspólną dla wszystkich dyscyplin, środowisk kształcenia na wszystkich poziomach edukacji. Podsumowując information literacy to umiejętności charakteryzujące osobę, która samodzielnie określa własne potrzeby informacyjne, lokalizuje pożądaną informację, poddaje ją ocenie, a następnie wykorzystuje zgodnie z zasadami prawa i etyki.

Do tej pory nie został przyjęty polski odpowiednik terminologiczny. Pojawiają się jednak takie określenia jak: umiejętności informacyjno-komunikacyjne, kompetencje informacyjne, edukacja informacyjno-komunikacyjna, sprawność informacyjna, świadomość informacyjna, edukacja medialna czy alfabetyzacja informacyjna.

Wczesne badania publiczności internetowej prowadzone w Stanach Zjednoczonych już w roku 1995 pokazały, że brak umiejętności w zakresie kompetencji informacyjnych wydłuża czas wyszukiwania potrzebnych informacji, a to potęguje poczucie zagubienia i nadmiaru.

W literaturze odnotowuje się doniesienia o szerokich umiejętnościach informacyjnych przedstawicieli młodego pokolenia umożliwiających im sprawne poruszanie się w świecie cyfrowych mediów. Ukazuje się icj jako świadomych użytkowników efektywnie wykorzystujących nowe media dla zaspokojenia własnych potrzeb, realizacji wyznaczonych celów oraz powodzenia w życiu szkolnym i zawodowym. Powszechne spostrzeżenie młodych osób również opiera się na tym stanowisku.

W raporcie opracowanym w roku 2008 przez badaczy z Uniwersytetu w Londynie na temat pokolenia Google, czyli młodych ludzi urodzonych po 1993 roku, które dorastało w świecie zdominowanym przez Internet, opisano zachowania informacyjne młodzieży, dla której pierwszym przystankiem w poszukiwaniu i zdobywaniu wiedzy jest Internet i wyszukiwarka Google jako najpopularniejsza spośród innych dostępnych na rynku. Stwierdzono, że młodzież ta biegle jest w posługiwaniu się technologiami, ale nie informacją. Pokolenie Google nie rozumie prawdziwej istoty Internetu, „ślizga się” po jego powierzchni, nie chce i nie umiejąc zagłębić się w jego zasoby informacyjne. Korzysta z niego aktywnie, ale pobieżnie. Informacyjne zasoby sieci kojarzy głównie z listami wyników wyszukiwarek internetowych. Nie ma odpowiednich umiejętności informacyjnych, nie potrafi tworzyć dobrych i skutecznych strategii wyszukiwawczych, cechuje je nieznanomość występujących w sieci wysokojakościowych źródeł informacji, nie umie ocenić jakości uzyskanych informacji. Omawiani w cytowanym raporcie użytkownicy sieci WWW często nie zdają sobie sprawy z własnych potrzeb informacyjnych oraz niewystarczających umiejętności ich zaspokajania. Problemem wskazywanym przez badaczy jest też nieetyczne i niezgodne z prawem wykorzystanie zasobów pozyskanych z Internetu.

Cyfrowi tubylcy, kolejne, popularne ostatnio określenie grupy młodych użytkowników mediów, żyją w świecie mediów, systematycznie i konsekwentnie spędzają w nim swój czas, bawią się i pracują. W mediach znajduje się mnóstwo powiązanej węzłami informacji, jak i

ogromne ilości szybko wyrzucanych porcji wiadomości. Często brak komentarzy, odniesień i czasu na zastanowienie się czy ocenę. Dlatego młode pokolenie ekranowe jest przyzwyczajone do otrzymywania informacji w szybkim tempie. Preferuje „czytanie” grafiki niż tekstu.

Pomimo powszechnego poglądu i wielu optymistycznych opinii na temat kompetencji medialnych młodych osób obecne są doniesienia o zupełnie odmiennym charakterze. Wielu autorów alarmuje na temat stanu kondycji psychicznej i intelektualnej dzieci i młodzieży, podając w wątpliwość także ich umiejętności informacyjne. Brytyjski raport opisujący zachowania informacyjne angielskiego pokolenia Google zawiera wniosek, że postrzeganie przedstawicieli tego pokolenia, jako naturalnych ekspertów w zakresie wyszukiwania i wykorzystywania zdobytych w Internecie informacji, jest mitem.

Badacze doszli do następujących wniosków:

- umiejętność korzystania z informacji nie poprawia się wraz z rozszerzającym się dostępem do technologii: w rzeczywistości pozorna biegłość młodzieży w obsłudze komputerów maskuje inne niepokojące problemy dotyczące pracy z informacją;

- szybkość przeszukiwania przez młodzież zasobów Internetu przekłada się na niedostateczną ilość czasu poświęconą ocenie informacji, jej stosowności, dokładności i znaczenia;

- młodzi ludzie mają słabe zrozumienie własnych potrzeb informacyjnych, a zatem trudno jest im opracować skuteczne strategie wyszukiwania informacji;

- w rezultacie pokolenie Google preferuje wyrażanie własnych potrzeb informacyjnych w języku naturalnym nad analizę i dobieranie słów kluczowych;

- w zderzeniu z długą listą wyników wyszukiwania młodzi ludzie uważają, że trudno ocenić przydatność pozyskanych materiałów i często dokonują jedynie pobieżnego przeglądu ich zawartości;

- wielu młodych ludzi nie szuka odpowiednich zasobów bibliotecznych – narzędzia biblioteczne nie oferują bowiem intuicyjnej strategii działania – dlatego wolą oni używać znanej sobie i łatwej w obsłudze wyszukiwarki internetowej, np. Google, by uprościć rozwiązanie swych problemów badawczych;

- młodzież często nie zastanawia się nad pochodzeniem treści od różnych dostawców internetowych.

Z powyższego wynika, że młodzi ludzie są sprawni technologicznie, potrafią obsługiwać narzędzia technologii informacyjno-komunikacyjnej, jednak nie do końca radzą sobie z umiejętnością krytycznego myślenia wobec dostępnych zasobów cyfrowych. Co gorsza, nie dokonują oceny lub oceniają powierzchownie jakość, wiarygodność i przydatność pozyskanych materiałów. W raporcie zwrócono także uwagę na fakt, iż rozwój technologii telekomunikacyjnych oraz częstsze doświadczenia internetowe młodzieży nie powodują większej zmiany charakteru i jakości zachowań informacyjnych. Potwierdzają to również badania prowadzone przez Małgorzatę Skibińską w roku 2003 na grupie toruńskich gimnazjalistów. Podczas badań zauważono pewne braki w obszarze kluczowych umiejętności informacyjnych m.in. formułowanie pytań badawczych, niską zaradność i umiejętność określania źródeł przydatnych informacji, dokonywanie powierzchownej oceny potencjalnych źródeł informacji. Dość często pojawiały się trudności w wyszukiwaniu informacji w konkretnym źródle. Pomimo czytania tekstu nie wychwytywano odpowiedzi na postawione pytania. Gimnazjaliści często „ślizgali się” po tekście, bez wglębiania się w jego sens i dokonania analizy treści pod kątem szukanego zagadnienia. Znamienne było kopiowanie całych partii danych, pomimo prośby o podanie tylko wybranych informacji. Uczniowie szybko zniechęcali się trudnościami, nie wykazywali skupienia, rozpraszała ich przez wykonywanie kilku odrębnych czynności.

Wobec powyższych doniesień trudno jest zgodzić się z charakterystyką nastolatków, promującą ich w roli cyfrowych ekspertów.

W opracowaniu Witolda Kołodziejczyka i Marcina Polaka *Jak będzie zmieniać się edukacja? Wyzwania dla polskiej szkoły i ucznia* wydany w roku 2011 przez Instytut Obywatelski, czytamy: „W warunkach powszechności nowych technologii komunikacyjnych, inwazyjnej obecności mediów i zalewu informacji problemem nie jest dostęp do wiedzy, ale umiejętne wyszukiwanie i zarządzanie informacją. Sztuką jest szybkie wyszukiwanie relewantnej informacji spośród tysięcy źródeł, przetworzenie jej, ale także zdolność weryfikacji źródła pod kątem wiarygodności oraz krytycznej oceny jego wartości merytorycznej. Jak pokazują badania PISA 2009 *Students On Line*, polska młodzież odnotowała jeden z najniższych wyników wśród krajów OECD – gorzej wypadli tylko młodzi Austriacy. Wyniki te uświadamiają nam, że ciągle mamy problem ze szkołą jako instytucją, która wykorzystuje wszechstronnie technologie informacyjno-komunikacyjne i Internet na wielu przedmiotach. Niestety, uczniowie uczą się poruszania po Internecie na własną rękę, gdyż szkoła – z przyczyn kompetencyjnych, ale i infrastrukturalnych – nie jest w stanie rozwinąć ich kompetencji informacyjnych.”

Warto przytoczyć wyniki Raportu *Kompetencje cyfrowe młodzieży w Polsce (14-18 lat)* Fundacji Orange z grudnia 2013 roku. Badania pokazały, że prawie 80 procent respondentów doskonale ocenia swoje kompetencje w zakresie korzystania z Internetu, wyszukiwania informacji i ogólnej obsługi komputera. Stosunkowo najwięcej problemów młodzi mają z oceną wiarygodności informacji znajdujących w Internecie i tworzeniem prezentacji. Jednak nawet w tych obszarach odsetek młodych osób deklarujących doskonale umiejętności w tym zakresie przekracza 50 procent. Prawie jedna czwarta badanych (21 procent) uważa informacje w sieci za całkowicie wiarygodne. Główny sposób weryfikowania tych informacji opiera się również na Internecie i polega na zestawianiu informacji z różnych stron internetowych. Robi tak co czwarty młody użytkownik. [pokaz s. 37, 38, 40, 42,43].

Na rolę bibliotekarzy i bibliotek w procesie kształcenia społeczeństwa w zakresie kompetencji informacyjnych wskazują przygotowywane i przyjęte na całym świecie standardy kształcenia. Przegląd najważniejszych standardów wskazuje na potrzebę zapoznania użytkowników z wieloma źródłami informacji oraz wykorzystywanie technologii informacyjnych i komunikacyjnych w procesie pozyskiwania informacji.

Na naszą uwagę zasługuje Katalog 2.0 - *Katalog kompetencji medialnych, informacyjnych i cyfrowych* opracowany przez Fundację Nowoczesna Polska, opublikowany w roku 2014. Przy opracowaniu katalogu autorzy odwołali się między innymi do modelu informacja-mądrość Neila Postmanna, amerykańskiego filozofa, medioznawcy, i krytyka kultury. Nawiązanie do teorii Postmana przejawia się w organizacji kompetencji w poszczególnych polach tematycznych. Badacz zalecał rozdzielenie informacji, wiedzy i mądrości ze względu na istotne różnice między tymi pojęciami.

Informacja to stwierdzenie pewnego zdarzenia, wiedza – zespół takich informacji, a mądrość – umiejętność dostrzeżenia powiązań między nimi oraz wyboru tych ważnych i wartościowych. Do tego podziału dopasowano kompetencje: „wie” – to nic innego jak posiadanie informacji, „umie” odpowiada wiedzy, a „rozumie” – mądrości.

W Katalogu można znaleźć listę kompetencji medialnych, informacyjnych i cyfrowych podzielonych na 10 obszarów tematycznych i 6 grup wiekowych/poziomów zaawansowania. Pierwszym obszarem tematycznym jest korzystanie z informacji obejmujące źródła informacji, wyszukiwanie informacji, krytyczne podejście do informacji oraz jej wykorzystanie. Według autorów umiejętności przypisanych konkretnym grupom wiekowym uczeń szkoły ponadgimnazjalnej:

- wie, jakie są najważniejsze źródła informacji naukowej i umie z nich skorzystać w podstawowym zakresie; np. korzysta z katalogów elektronicznych bibliotek akademickich;

- umie dokonać wyboru źródeł informacji, biorąc pod uwagę dodatkowe kryteria, takie jak relewancja, dostępność i łatwość korzystania;
- rozumie ograniczenia systemów organizacji informacji, w tym, że języki informacyjno-wyszukiwawcze są językami sztucznymi, np.: rozumie różnicę pomiędzy wyszukiwaniem pełnotekstowym w języku naturalnym a wyszukiwaniem za pomocą haseł przedmiotowych;
- potrafi dobrać odpowiednie operatory logiczne;
- umie wykorzystywać potencjał mediów społecznościowych, by dotrzeć do informacji, np. od grupy znajomych na Facebooku dowiaduje się, co warto zwiedzić w czasie wakacji;
- wie, że różne typy źródeł informacji mają swoje wady, zalety i ograniczenia, np. Wikipedia jest aktualizowana na bieżąco, ale jej wiarygodność i obiektywność może być niższa niż encyklopedii drukowanej;
- rozumie zagrożenia wynikające z tendencyjnego przedstawiania informacji, np. wie, że wybiórczy i/lub stronniczy opis sytuacji, sformułowany zgodnie z linią programową stacji, może zafałszować obraz rzeczywistości;
- umie wykorzystać narzędzia TIK do pracy nad projektami realizowanymi w grupie oraz na odległość, np. korzysta z dysków sieciowych, by dzielić się informacją z kolegami;
- umie używać opcji przeglądarek internetowych w celu skorzystania z wyników wcześniejszych wyszukiwań, np. korzystać z historii wyszukiwania, tworzyć zakładki.

Świadomość potrzeby kształcenia użytkowników bibliotek w zakresie wykorzystywania nowych źródeł informacji w procesie edukacji jest coraz wyższa. Biblioteki, szczególnie akademickie, wyrosły na edukatorów w zakresie informacji o sieci, jej różnorodnych zasobach oraz sposobach i narzędziach docierania do nich. I choć świadomość tego wśród użytkowników rekrutujących się z pokolenia Google jest jeszcze na niskim poziomie, to wzrasta wraz z narastaniem realnych potrzeb informacyjnych. Doświadczenie bibliotekarzy i nauczycieli wskazuje, że motywacja do zdobycia wiedzy i umiejętności w zakresie kompetencji informacyjnych rośnie wraz z potrzebą dotarcia do informacji.

Zagadnienie to porusza wiele dokumentów rządowych, a information literacy uznawana jest za jedną z kluczowych umiejętności XXI wieku. Kształcenie takich umiejętności nie jest problemem samych bibliotekarzy, ale to właśnie bibliotekarze mają tu szczególną rolę do odegrania. Wiąże się to z pełnioną od lat funkcją edukacyjną i doskonałą wiedzą o źródłach informacji oraz przekonaniem o potrzebie kształcenia jej użytkowników.

Najpowszechniej używaną metodą nauczania umiejętności informacyjnych jest model Big6 Skills oznaczający model sześciu głównych umiejętności, stworzony przez Mik'a Eisenberga i Boba Berkowitza w 1990 roku. Model ten stosują szeroko na świecie bibliotekarze szkolni, również we współpracy z nauczycielami, w realizacji programów kształcenia różnych przedmiotów.

Big6 obejmuje sześć etapów i każdy z nich dzieli się na kolejne dwa:

1. Zdefiniowanie zadania:
 - 1.1. Określenie problemu informacyjnego.
 - 1.2. Określenie potrzeb informacyjnych w celu wypełnienia zadania/rozwiązania problemu.
2. Strategie wyszukiwania informacji:
 - 2.1. Rozważenie wszystkich możliwych źródeł informacji.
 - 2.2. Wybór najwłaściwszego źródła.
3. Lokalizacja i dostęp:
 - 3.1. Lokalizacja źródła.
 - 3.2. Wyszukanie informacji ze źródeł.
4. Wykorzystanie informacji:
 - 4.1. Praca ze źródłem (czytanie, słuchanie, oglądanie, dotykanie).
 - 4.2. Uzyskanie odpowiednich informacji.
5. Synteza:

5.1. Uporządkowanie informacji z różnych źródeł. 5.2. Prezentowanie informacji.

6. Ocena:

6.1. Ocena całego procesu (sprawność).

6.2. Ocena nowo wytworzonej informacji (skuteczność).

Wielka entuzjastka i znawczyni koncepcji *information literacy*, P.S. Breivik, zachęca do podjęcia wyzwania i włączenia się w proces kształcenia tych umiejętności i umocnienia w nim roli biblioteki. My, bibliotekarze, nie czekając, aż zostaniemy zaproszeni do współpracy, powinniśmy według P.S. Breivik dobrze zrozumieć koncepcję i opracować własny plan jej wdrażania, rozmawiać o tym w środowisku szkolnym i szukać sprzymierzeńców wśród nauczycieli, likwidować bariery i propagować ideę, prezentować własne sukcesy i podkreślać korzyści płynące z umiejętnego korzystania z informacji, gdyż jednym z najważniejszych zadań nowoczesnej biblioteki jest wspieranie swoich użytkowników w rozwoju umiejętności informacyjnych, a tym samym przygotowanie ich do samodzielnej pracy z informacją, a szerzej do efektywnego zdobywania wiedzy.

Bibliografia:

1. Derfert-Wolf L.: *Information literacy - koncepcje i nauczanie umiejętności informacyjnych*, Bydgoszcz 2005, [online:] <http://www.ebib.pl/2005/62/derfert.php> [data dostępu: 21.04.2016].
2. *Edukacja a nowe technologie w kulturze, informacji i komunikacji*. Red. nauk. Dorota Siemieniecka. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2015.
3. Fundacja Orange: *Kompetencje cyfrowe młodzieży w Polsce (14-18 lat)*, Warszawa 2013, [online:] <http://fundacja.orange.pl/badania.html> [data dostępu: 21.04.2016].
4. *Katalog kompetencji medialnych, informacyjnych i cyfrowych 2014*. Warszawa 2014, [online:] http://edukacjamedialna.edu.pl/media/chunks/attachment/Katalog_kompetencji_medialnych_2014_online_NXDaA21.pdf [data dostępu: 21.04.2016].
5. Kołodziejczyk W., Polak M.: *Jak będzie zmieniać się edukacja? Wyzwania dla polskiej szkoły i ucznia*, Warszawa 2011, [online:] http://www.instytutobywatelski.pl/wp-content/uploads/2011/11/edukacja_kolodziejczyk-polak_internet.pdf [data dostępu: 21.04.2016].
6. Lau, J.: *Kompetencje informacyjne w procesie uczenia się przez całe życie. Wytyczne*, Warszawa 2011, [online:] <http://www.ifla.org/files/assets/information-literacy/publications/ifla-guidelines-pl.pdf> [data dostępu: 21.04.2016].